

10. Mytnik I. Imiennictwo przedstawicieli stanu mieszczańskiego i chłopskiego w ziemi Wołyńskiej w XVI – XVIII wieku / I. Mytnik // Студії з ономастики та етимології. 2011–2012 / НАН України, Ін-т укр. мови ; відп. ред. О. П. Карпенко, В. П. Шультгач. – К. : Кий, 2012. – С. 170–179.
11. Ведомость 1929 – Ведомость за 1929 годъ обретающимся при Іовской церкви села Борисковичъ въ приходе нижеявленныхъ чиновъ людямъ, со изъявленіемъ противъ коегождо имени о бытіи ихъ въ Святую Чтиредесятницу у Исповеди и Святыхъ Тайн Причастія.
12. Ведомость 1830 – Ведомость Епархіи и Губерніи Волинской Поведа Владимирского села Ржишева, Церкви Зачатіевской, наблюдающаго Священника Іоанна Скульскаго съ Причетниками при оной церкви въ Приходе ниже явленныхъ чиновъ людей съ изъявленіемъ противъ коегождо имени о Бытіи ихъ у Исповеди и Святыхъ Тайн Причастія сочинена за 1830 годъ.
13. Ведомость 1834 – Ведомость Епархіи и Губерніи Волинской Поведа Владимирского села Брань, Церкви Свято-Покровской, Священника Квинтиліана Стефанова сына Левитского съ Причетниками при оной церкви въ Приходе ниже явленныхъ чиновъ людей съ изъявленіемъ противъ коегождо имени о Бытіи ихъ у Исповеди и Святыхъ Тайн Причастія сочинена за 1834 годъ.
14. КБО Цегів 1892 – Книга брачныхъ обысковъ за 1892–1902 гг. Введенская церковь села Цеговъ Владимир-Волинскаго уезда (Державний архів Волинської області, далі –ДАВО).
15. КИ Борисковичі 1852 – Книга исповедания прихожан Свято-Троицкой церкви села Борисковичи за 1852 годъ (ДАВО).
16. МК Блудів 1839 – Метрическая книга, данная изъ Владимирскаго Духовнаго правления зъ надлежащимъ подписомъ Владимирскаго уезда села Блудова Церкви Михайловской для записи родившихся, Бракомъ сочетавшихся и умершихъ обоего пола декабръ 31 дня 1839 года (Archiwum Główne Akt Dawnychw Warszawie, далі – AGAD).
17. МК Брани 1871 – Метрическая книга, данная изъ Волинской Духовной Консисто́рии в Покровскую Церковь на безсрочное время для записи родившихся на 1871 годъ (1871 – 1881 гг.) (ДАВО).
18. МК Дружкопіль 1920 – Метрична книга Дмитрівської церкви села Дружкопіль 1920–1926 рр. (ДАВО).
19. МК Овадно 1836 – Метрическая книга, данная изъ Губерніи Волинской уезда Владимирскаго причту села Овадна Церкви Вознесенской и приписной к оной села Могильна Церкви Рождествобогородичной для записки в прихрдахъ ихъ родившихся, бракомъ сочетавшихся и умершихъ обоего пола душ декабръ 31 дня 1836 года (AGAD).
20. МК Оздениж 1852 – Метрическая книга по Указу Волинской Духовной Консисто́рии, выданная отъ благочиннаго І Округа Луцкаго уезда въ Церковь Преображенскую села Озденижа, для записи актовъ родившихся, бракомъ сочетавшихся и умершихъ по приходу указанной Церкви на 1852 год (AGAD).
21. МК Цегів 1860 – Метрическая книга записи о рождении за 1845 – 1860 гг. Введенская церковь села Цеговъ Владимир-Волинскаго уезда (ДАВО).

УДК 2–726.2(477.82):929

Владислав Фульмес

Епископ Острозький Єрофей (Лобачевський) – випускник і викладач Волинської духовної семінарії

У статті на основі історичних джерел наведено відомості про життя, діяльність, архіпастирське служіння випускника, викладача, інспектора Волинської духовної семінарії, вікарія Волинської єпархії, єпископа Острозького Єрофея (Лобачевського).

Ключові слова: духовна освіта, єпископ, вікарій, Волинська духовна семінарія, Волинська єпархія.

Фульмес Владислав. «Епископ Острожский Иерофей (Лобачевский) – выпускник и преподаватель Волинской духовной семинарии». В статье на основе исторических источников рассмотрены сведения о жизни, деятельности, архипастырском служении выпускника, преподавателя и инспектора Волинской духовной семинарии, vicar of Volyn Diocese, Bishop of Ostrozhskogo Yerofeya (Lobachevskogo).

Ключевые слова: духовное образование, епископ, vicar, Volynskaya духовная семинария, Volynskaya eparchy.

Fulmes Vladyslav. «Bishop of Ostrog Iyerofey (Lobachevsky) the Graduate and Teacher of Volyn Theological Seminary». In this article, based on historical sources the information about the life, activity and service archpastoral graduate of the teacher and inspector of Volyn Theological Seminary, vicar of Volyn Diocese, Bishop of Ostrozhskogo Yerofeya (Lobachevskiy) has been presented.

Key words: education, bishop, vicar, Volyn theological Seminary, Volyn diocese.

Постановка наукової проблеми та її значення. Констатуючи поребу системного дослідження, вивчення, донесення до широкого загалу життєвих шляхів видатних особистостей Церкви Христової, відновлюючи історичну пам'ять народу, ми повинні віддати належну шану всім тим, хто в час найважчих випробовувань залишався світочем істинного християнства й науки. Без сумніву, серед численної кількості талановитих й освічених випускників Волинської духовної семінарії таким був і преосвященний Єрофей (Лобачевський) – єпископ Острозький, вікарій Волинської єпархії – людина-поліглот, «першорядний любитель і покровитель наук» [19, с. 300], який увійшов в історію Волинської духовної семінарії не лише як випускник, але і як викладач та перший інспектор цього навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Ім'я владики Єрофея (Лобачевського) належить до тих, які повертаються із забуття. Його життєвий шлях, наукова діяльність, архіпастирське служіння стали об'єктом дослідження М. Манька. Важливі біографічні відомості наведено в книзі М. Теодорича «Волинська духовна семінарія». Особливо цікаву інформацію знаходимо у «Волинських єпархіальних відомостях», де є публікації керівника Дерманського духовного училища А. Хотовицького про останні дні життя владики, виголошене ним слово на похороні владики, у якому вказано головні заслуги єпископа, а також спогади архимандрита Амвросія про преосвященного Єрофея.

Мета й завдання статті – висвітлити наукову діяльність й архіпастирське служіння преосвященнішого Єрофея (Лобачевського).

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Після поділів Речі Посполитої (1793, 1795) політика Росії була направлена на приєднання земель Правобережної України до складу єдиної імперії. Зі становленням царського самодержавства на Правобережжі відбувся процес утвердження Російської православної церкви. Після масового процесу переходу уніатів до Російської церкви, який був розпочатий 1794 р. за наказом Катерини II від 12 квітня 1795 р., відкрито Житомирську вікарну кафедру зі штатом єпархії третього класу. Правлячим архієреєм новоутвореної єпархії призначено владику Варлаама (Шишацького). Місцем перебування преосвященного Варлаама стало славнозвісне місто Острог зі своєю багатою історією духовного й освітнього життя українського народу. У цьому місті в будівлях давнього Свято-Преображенського монастиря розмітилася консисторія [7, с. 70].

Згідно з указом Синоду Московської патріархії РПЦ від 12 липня 1795 р. владиці Варлааму на його численні клопотання було надано дозвіл започаткувати семінарію [7, с. 71]. З 14 травня 1796 р. в будівлях цього ж Свято-Преображенського монастиря владику Варлаам заснував Волинську духовну семінарію – найвідоміший православний навчальний заклад Волинської губернії, головним завданням якої була підготовка кандидатів у священники для парафій, які перейшли з Греко-католицької церкви в Православну. Саме цей навчальний заклад відіграв важливу роль у становленні духовної освіти на Волині в XIX ст.

Аналіз кількості учнів Волинської духовної семінарії дає підстави стверджувати, що вона користувалася особливою популярністю. Навчально-виховний процес у семінарії перебував під жорстким контролем адміністрації й був належно організований. Це засвідчує той факт, що випускники Волинської семінарії, оволодівши достатніми знаннями з низки богословських та загальних дисциплін у семінарії, демонстрували високі знання під час вступу до академій [11, с. 18]. Упродовж свого 220-літнього існування Волинська духовна семінарія випустила велику кількість освіченого духовенства, яке своєю діяльністю трудилася на благо Церкви Христової. Серед них – талановитий та освічений випускник і викладач Волинської духовної семінарії – єпископ Острозький Єрофей (Лобачевський).

Преосвященний Єрофей (у миру – Яків Федорович Лобачевський) народився 24 березня 1789 р. в м. Ковелі Волинського воєводства в сім'ї греко-католицького священника. Його батько – отець Федір Лобачевський – був священником ковельської Хрестовоздвиженської церкви, але не настоятелем, а «вікарієм парафіяльного священника» [1, с. 170] Антонія Рафальського. Зважаючи на те, що отець Федір, перебуваючи в унії, був прихильним до православ'я, тому не користувався підтримкою ні церковної влади, ні власників міста, через що не міг бути призначеним на парафію як настоятель. Становище Ковельського вікарія було вкрай бідним, тому для того, аби забезпечити родинний добробут, отцю Федорові доводилося навчати місцеве населення церковної грамоти й письму.

Навчаючи грамоти місцевих дітей, отець Федір не гаяв часу з вихованням свого сина: він почав навчати Якова церковного читання, закону Божого, письма російського й польського, арифметики й

початкам латинської мови. Ще з дитинства, маючи особливий талант, Яків перевершив усіх своїх ровесників успіхами і спочатку допомагав своєму батькові в навчанні міщанських дітей, а потім жителі Ковеля навчалися в нього самого [1, с. 171].

Після процесу воз'єднання уніатів із православними 1794 р., священник Федір Лобачевський за перехід у православ'я і свою прихильність до православної віри був призначений настоятелем парафії св. Симеона Стовпника в с. Облапи Ковельського повіту Волинської губернії. Після цього призначення своїм першим обов'язком він уважав віддати сина Якова на навчання в духовну семінарію.

7 грудня 1799 р. Яків Лобачевський разом зі своїм двоюрідним братом Григорієм Рафальським (майбутнім митрополитом Новгородським і Санкт-Петербурзьким Антонієм) поступив на навчання у Волинську духовну семінарію [15, с. 249], яка з 1796 р. діяла в Острозі. За час перебування в семінарії Яків і Григорій, будучи здібними та вихованими студентами, завжди привертали увагу керівництва духовного закладу й були «прикрасою семінарії» [1, с. 172]. Так, наприклад, викладач філософії ієромонах Ієронім (Визерський) (пізніше – ректор Волинської духовної семінарії архімандрит Ієронім (Визерський): 1812–1822 рр.) [15, с. 828], атестуючи Якова Лобачевського в 1806-му і 1807 рр., так пише про нього: «У найкращому сподіванні учень характеризується здібністю, гідної похвали сумлінністю, досягнув високі результати, у поведінці є дуже ввічливим» (1806 р., переклад із латини), «Цей хлопець характеризується відвагою і хистом великого провідника, наприклад: дуже сумлінний, досягнув найбільшого поступу, дуже ввічливий у поведінці» (1807 р., переклад із латини) [15, с. 249].

Під час канікул, повертаючись у батьківський дім, Яків Лобачевський працював учителем у заможних родинах Ковеля, за що отримував винагороди, які дали змогу йому самостійно утримувати себе під час навчання. Пізніше, за рекомендацією семінарських викладачів, Якова Лобачевського обрано домашнім учителем Острозького повітового лікаря, викладача основ медицини й лікаря семінарії Івана Єриховича, який звернувся з проханням до владики Варлаама (Шишацького) для того, щоб обрати серед семінаристів студента, який міг би допомогти йому у вихованні сина в православному дусі [1, с. 174]. Так Яків став учителем його сина й водночас сам продовжував навчання в семінарії. Крім цього, Яків почав вивчати медицину, природничі науки, а також іноземні мови.

Після закінчення Волинської духовної семінарії, упродовж 1807–1811 рр., Яків Лобачевський навчався в Київській духовній академії й одночасно працював домашнім учителем у родині високопоставленого генерала медичної служби. Перебуваючи в його домі, він мав можливість користуватися великою бібліотекою, електричними машинами, хімічними апаратами, анатомічними інструментами, що дало змогу йому поглибити знання медичної науки.

Після закінчення навчання в академії він повернувся в Острог, де з 15 вересня 1811 р. почав викладати у Волинській духовній семінарії синтаксис, а також німецьку мову й арифметику [15, с. 249].

З початком війни 1812 р. керівництво єпархії приймає рішення про евакуацію архієрейської ризниці, консисторських архівів та семінарської бібліотеки [20, с. 268]. 20 серпня 1812 р. до 1 червня 1813-го Яків Лобачевський займався евакуацією семінарського майна, архіву та бібліотеки з Острога в Кобеляки Полтавської губернії [9].

2 серпня 1814 р., після повернення з евакуації, через переконання Волинського єпископа Стефана (Романовського), Яків Лобачевський приймає чернецтво з нареченням імені Єрофей, на честь священномученика Єрофея, єпископа Афіньського. 6 серпня того ж року, був рукоположений на ієродиякона, а 9-го – на ієромонаха. 20 серпня 1814 р. призначений будівничим Загаєцького монастиря св. Іоана Милостивого, залишаючися при цьому викладачем у семінарії. З 13 вересня 1814 р. ієромонах Єрофей починає викладати у Волинській духовній семінарії риторику й німецьку мову. Крім цього, на нього було покладено обов'язки тлумача недільних євангельських читань для вихованців духовної семінарії. Пізніше, 24 вересня 1815 р. ієромонах Єрофей стає викладачем ще однієї дисципліни в семінарії – філософії, а з 1817-го – фізики. Цього ж року у зв'язку з реформою духовно-навчальних закладів ієромонаха Єрофея призначено першим інспектором Волинської духовної семінарії [15, с. 249].

Обов'язки викладача ієромонаха Єрофея виконував із великою ревністю: під час навчального року він не пропустив жодної лекції, ніколи не запізнювався, приходив вчасно; студенти його дуже поважали, на лекціях уважно слухали свого наставника.

28 грудня 1819 р. ієромонах Єрофей був возведений у сан архімандрита.

Унаслідок непорозумінь у педагогічному колективі згідно з розпорядженням Комісії Духовних училищ та ревізії Волинської духовної семінарії 1823 р. архімандрит Єрофей був звільнений із посади

інспектора та вчителя Волинської духовної семінарії, як зазначено у відношенні академічного Київського управління, «по незадовільним відомостям в філософських науках» [15, с. 843] і призначений настоятелем-архімандритом Загаєцького монастиря.

Будучи настоятелем древньої православної обителі, архімандрит Єрофей своєю благородумністю та ввічливістю вирішив суперечку, яка стосувалася монастирського майна, про яке заповідала засновниця цього монастиря Ірина Ярмолинська. Як настоятель обителі, архімандрит Яків турбувався про покращення монастирського господарства й монастирських приміщень, про красу храму, а решту вільного часу присвячував вивченню іноземних творів із природничих наук і назбирав стільки інформації, що окремий кабінет був наповнений різними надбаннями, придбаними за власний рахунок з-за кордону. Його пристрасть до природничих наук не відібрала в нього бажання вивчати літературу. Свою бібліотеку він поступово поповнював кращими новими творами: крім книг богословського, філософського й історичного змісту, він виписував вітчизняні та іноземні журнали й газети [1, с. 181].

Як лінгвіст, архімандрит Єрофей мав особливий дар: латину і грецьку мову він знав із курсу духовної академії; вільно володів французькою й німецькою мовами після закінчення академічного курсу. Проживаючи в Загаєцькому монастирі, Єрофей (Лобачевський) вирішив вивчати ще дві мови – італійську й англійську.

12 серпня 1824 р. архімандрита Єрофея було призначено благочинним монастирів [4].

1825 р., як «муж истинно христианского просвещения, примерно-добродетельной жизни, занимающийся проповеданием слова Божия, обладающий выдающимся сведениями по строительной части и хорошо знающий судебные порядки» [14, с. 171] архімандрит Єрофей був рекомендований єпископом Стефаном (Романовським) до переходу в настоятелі першокласного острозького Преображенського монастиря, який був розміщений після пожежі 1821 р. в будівлях колишнього уніатського дерманського монастиря. Однак Священний Синод не задовольнив це клопотання і лише коли новий Волинський владика Амвросій (Морев) 1829 р. повторно представив кандидатуру архімандрита Єрофея на посаду настоятеля острозького монастиря, який після чергової пожежі потребував настоятеля-будівничого, 12 серпня 1829 р. Священний Синод призначив його настоятелем знаменитого Дерманського монастиря, а також членом Консисторії. У той час архієрейська кафедра, консисторія і семінарія були переведені в Ганопіль. Після переведення преосвященного Стефана на Вологодську єпархію 1829 р. і при його наступниках, архімандрит Єрофей став головуєчим членом Консисторії [2, с. 215].

1831 р., після обрання на Волинську кафедру преосвященного Амвросія (Морева), Почаївська лавра була повернута Православній церкві. Архієрейська кафедра й консисторія з м. Ганополя були переведені в Почаїв. Будучи членом Консисторії, архімандритові Єрофею доводилося більше часу проводити в Почаєві, а керівництво Дерманським монастирем поручати своєму намісникові. Лише іноді він їздив у монастир для нагляду й перевірки. Незважаючи на виконання покладених на нього обов'язків члена консисторії, архімандрит Єрофей із великою ревністю турбувався про довірену йому святиню [2, с. 216].

Головним своїм завданням він уважав відродження храму, який спорудив Острозький князь Костянтин, але знищений унаслідок пожежі. Він намагався зберегти попередню архітектуру святині, йому вдалося відновити початковий вигляд храму. Архімандрит Єрофей також провів ремонтні роботи в кам'яній чотириповерховій дзвіниці: на першому поверсі влаштував кімнати для сторожі й дзвонарів, на другому – для монастирської бібліотеки й особливу кімнату для гостей, на третьому – ризницю, на четвертому – дзвіницю. При Дерманському монастирі було також духовне училище, для якого намісник збудував двоповерхове приміщення, де розміщувалися класи та церква [2, с. 217].

Унаслідок клопіткої праці під час настоятельства архімандрита Єрофея Дерманська обитель була відроджена.

Архімандрит Єрофей за своїм характером був тихим і спокійним. Різні неприємності, які траплялися в його житті, він переносив із великим терпінням, з покірністю волі Божій, без нарікань, гніву.

Будучи членом консисторії, службові справи архімандрит Єрофей виконував у тих містах, де були розміщені кафедра Єпархіального архієрея й консисторія: спочатку в Ганополі, потім у Почаєві, пізніше – у Житомирі. За 42-річну працю при консисторії Єрофею Лобачевському доводилося працювати з такими єпископами, як Стефан (Романовський), Амвросій (Морев), Інокентій (Сельнокринов), Никанор (Клементевський), Арсеній (Москвин), Антоній (Павлінський), Агафангел (Соловйов). У стосунках з архіпастирями Волинської єпархії архімандрит Єрофей завжди був благопокірний і тому користувався великою повагою.

1830 р. преосвященний Амвросій (Морев), відвідуючи Варшаву, брав із собою архімандрита Єрофея, який, знаючи іноземні мови, допомагав владиці спілкуватися з іноземцями. Через це по всій Волині архімандрит Єрофей був відомий як «муж вчений і з європейською освітою» [2, с. 220].

Наступник владики Амвросія – архієпископ Інокентій (Сельнокринов) – також цінував і поважав архімандрита Єрофея. Під час його керівництва Волинською єпархією архієрейська кафедра була переміщена з Ганополя в Почаїв, однак семінарія з училищами ще залишалася в Ганополі. Проводити ревізію в семінарії, а також бути присутнім на річних екзаменах після закінчення курсів архіпастир доручав архімандритові Єрофею, який старанно виконував вказівки.

Після Преосвященного Інокентія (Сельнокринова) прибув на Волинську кафедру архієпископ Никанор (Клементєвський), і найближчим часом кафедра та консисторія переведені були з Почасва в Житомир. Зважаючи на велику відстань, настоятелеві Дерманського монастиря архімандритові Єрофею було важко їздити до консисторії. Більше часу проводив у своїй обителі. Тут він збирав свідчення про древність Дерманського монастиря і його ставлення до православ'я. 1842 р. він підготував «Историческую записку о Дерманском монастыре», яка була доповнена 1862 р., а після смерті автора 1873 р. опублікована на сторінках Волинських єпархіальних відомостей [5]. Найцінніший розділ «Записок» – матеріали про бібліотеку й архів монастиря, де описано 22 стародруки та рукописи. Крім цього, автор уміщує повний перелік ігуменів та управителів обителі. 1920 р. цей рукопис використав Іван Огієнко під час написання праці «Історія українського друкарства», адже серед ігуменів та управителів Дерманського монастиря Єрофей згадує й друкаря Івана Диякона (Івана Федоровича). Також архімандрит Єрофей уперше ввів у науковий обіг «Дерманський пом'яник» XVII ст. з іменами князів Острозьких [5].

1843 р. двоюрідний брат архімандрита Єрофея, з яким вони разом розпочинали навчання у Волинській духовній семінарії, архієпископ Антоній (у миру – Григорій Рафальський) став митрополитом Новгородським і Санкт-Петербурзьким та головою членом Святійшого Синоду. Його стараннями 25 березня 1845 р. архімандрит Єрофей був викликаний у Санкт-Петербург і хіротонізований на єпископа Острозького, вікарія Волинської єпархії, отримавши дозвіл залишатися настоятелем Дерманської обителі [2, с. 222]. У цей час із 1843 р. Варшавським архієпископом був преосвященний Никанор, який керував Волинською єпархією. Повертаючись із Санкт-Петербурга, нововисвячений владика Єрофей, який був хіротонізований на Волинське вікаріатство, найперше поїхав у Варшаву для представлення своєму єпархіальному архіпастиреві, щоб отримати від нього благословення й настанови при вступі на нову посаду. З благословення правлячого архієрея 25 травня 1845 р. у день свята Вознесіння Господнього Преосвященний Єрофей відслужив святкову літургію у Варшавському кафедральному соборі в співслужінні зі своїми учнями-священиками [2, с. 222–223].

З 1845 р. владика Єрофей також займає посаду віце-президента Волинського піклувального комітету про тюрми [14, с. 172].

У сані єпископа Острозького, вікарія Волинської єпархії, владика Єрофей пробув 25 років. Зважаючи на те, що архієпископи Никанор (Клементєвський) і Арсеній (Москвин) були архіпастирями єпархії Варшавської, а Волинської – тільки керуючими, і як священноархімандрити Почаївської лаври приїжджали на Волинь тільки на деякий час улітку, преосвященний Єрофей, як вікарій, майже завжди проживав у Житомирі, з волі Архіпастрів розглядав справи консисторії. У всі святкові й недільні дні він звершував богослужіння в Кафедральному соборі, рукополагав священиків і часом, за вказівкою єпархіального архієрея, оглядав єпархію.

1860 р. Волинським єпископом став преосвященний Антоній (Павлінський). Як єпархіальний архієрей, він переважно проводив більше часу в Житомирі і як священноархімандрит Лаври влітку на три місяці виїжджав до Почасва. На час відсутності архієрея преосвященний Єрофей перебував у Житомирі. Коли ж правлячий архієрей повертався, владика Єрофей прибував у Дерманський монастир. Тут, з благословення правлячого архієрея, владика Єрофей рукополагав священиків і виконував багато інших справ. Зокрема, він підготував «Отчетную записку о рассмотреной рукописи архимандрита Николая «О начале и судьбе Православной церкви в нынешней Минской епархии», с соображением и заключением рассматривавшего», у якій можна дізнатися про історичні зв'язки між Волинню й Мінською православною єпархією у XVIII ст. Пізніше рецензований Єрофеем твір вийшов у світ окремим виданням [9], а сама «Отчетная записка» була опублікована у Волинських єпархіальних відомостях його близьким родичем Лукою Рафальським [6]. Найбільший науковий інтерес у записці єпископа Єрофея становить публікація спогадів острозького кафедрального протоієрея Стефана Симоновича про його кількарічне перебування у варшавському ув'язненні напри-

кінці 1780-х – початку 1790-х рр. разом з іншими православними діячами у зв'язку з обвинуваченням у підготовці антипольського повстання [9]. Під час управління Загаєцького монастиря, де протоіерей Стефан Симонович перебував на відпочинку, Єрофей був постійним його слухачем і навіть підготував біографічний нарис цього діяча Православної церкви. Але цей нарис так і не був опублікований [1, с. 182].

1870 р. владика Єрофей за станом здоров'я подав прохання, щоб залишити єпархіальне служіння, і просив, щоб йому дозволили провести останок днів у Дерманському монастирі, настоятелем якого він був. На початку 1871 р. стан його здоров'я став погіршуватися.

17 квітня 1871 р. на 84 році життя спочив у Бозі преосвященний Єрофей, єпископ Острозький, вікарій Волинської єпархії. 21 квітня відбувся чин поховання преосвященного Єрофея. Його очолив Високопреосвященніший архієпископ Агафангел у співслужінні двох архимандритів та інших священнослужителів [2, с. 231]. Після відспівування Олександр Хотовицький (8 листопада 1871 р. висвячений на священника, а з 1873-го до 1885 р. – ректор Волинської духовної семінарії) виголосив промову, яка прекрасно зображала таланти Преосвященного Єрофея [19, с. 297-301]. Поховано його в Дерманській монастирській церкві, там, де за переданням, поховані останки трьох попередніх настоятелів Дерманської обителі.

Преосвященний Єрофей (Лобачевський) за свої заслуги перед Церквою був нагороджений орденом св. Анни I ступеня та хрестом на володимирській стрічці.

Висновки. Діячам і навчальним закладам Православної Церкви на Волині, безсумнівно, належить величезна роль у розвитку освіти й духовності. Відновлюючи імена відомих постатей в історії духовної освіти Волині, ми повинні віддати належну шану уродженцеві Волині, вихованцеві та викладачеві Волинської духовної семінарії – преосвященнішому владіці Єрофею (Лобачевському) – людині вченій, слава про яку ширилася не лише в Україні, а й за її межами; науковцеві, праці якого містять цінні історичні факти; людині духовній – життя якої слугує прикладом для майбутніх поколінь.

Джерела та література

1. Амвросий, архимандрит. Воспоминание о Преосвященном Иерофее, епископе Острожском, викарии Волинской епархии, скончавшемся 17 апреля 1871 года, на 84 году жизни // Волин. епарх. ведомости. – 1873. – № 5. – 1 марта. – Часть неоф. – С. 170–182.
2. Амвросий, архимандрит. Воспоминание о Преосвященном Иерофее, епископе Острожском, викарии Волинской епархии, скончавшемся 17 апреля 1871 года, на 84 году жизни // Волин. епарх. ведомости. – 1873. – № 6, 16 марта. – Часть неоф. – С. 215–232.
3. Девятидесятилетие православия на Волини. 992–1892. – Ч. 1. – Житомир, 1892. – 659 с.
4. Иерофей (Лобачевский). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ortho-rus.ru/cgi-bin/ps_file.cgi?2_4478
5. Иерофей, епископ. Историческая записка о Дерманском монастыре // Волин. епарх. ведомости. – 1873. – № 8, 16 апр. – Часть неоф. – С. 282–302; № 9. 1 мая. – Часть неоф. – С. 320–334.
6. Иерофей, епископ. Отчетная записка о рассмотренной рукописи архимандрита Николая «О начале и судьбе Православной церкви в нынешней Минской епархии», с соображением и заключением рассматривавшего // Волин. епарх. ведомости. – 1873. – № 10, 16 мая. – Часть неоф. – С. 354–372; № 11, 1 июня. – Часть неоф. – С. 393–412; № 12, 16 июня. – Часть неоф. – С. 433–441.
7. Лішук С. Навчальний процес у Волинській духовній семінарії (1796–1825 рр.) // Наук. зап. Сер. Іст. науки. Вип. 19. – Острог, 2012. – С. 69–81.
8. Мануил (Лемешевский), митр. Русские Православные иерархи 992–1892. – Т. 1. – М. : [б. и.] 2002. – 543 с.
9. Манько М. Яків Лобачевський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&task=view&id=259&Itemid=5
10. Манько М. Церковні краєзнавці Волині кінця XIX – поч. XX ст. – дослідники, популяризатори і зберігачі спадщини Острозької слов'яно-греко-латинської академії // Історія музейництва, пам'яток охоронної справи, краєзнавства і туризму в Острозі та на Волині : наук. зб. / Держ. іст.-культ. заповід. м. Острога. – Острог : [б. в.] 2009. – Вип. 2. – С. 91–102.
11. Марчук О. «Інструкція про виховну діяльність учителів Волинської духовної семінарії» як зразок морально-етичного кодексу педагога XIX ст. // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Розд. 1. Теорія та історія педагогіки. – 2012. – С. 17–21.
12. Моліс М., прот. 1000-ліття Православ'я на Волині. – Дубно : [б. в.] 1992. – 148 с.
13. Порядок погребення тела в Бозе почившего Преосвященного Иерофея, епископа Острожского, в Дерманской монастырской Свято-Троицкой церкви // Волин. епарх. ведомости. – 1871. – №10. – 16 мая. – Часть неоф. – С. 306–309.
14. Русский биографический словарь : в 25-ти Т. 8. – СПб. – 1897. – 757 с.